

ЧЕРЕДНІК Д.Л.,
кандидат технічних наук,
перший проректор, Харківський
національний університет
будівництва та архітектури,
м. Харків

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОЗДАТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ІНЖЕНЕРА

Стаття содержит авторское определение категории конкурентоспособность будущего инженера, а также педагогические условия формирования конкурентоспособного выпускника в условиях технического университета.

Ключевые слова: конкурентоспособность, педагогические условия, учебно-воспитательный процесс.

Стаття містить авторське визначення категорії конкурентоздатність майбутнього інженера та педагогічні умови формування конкурентоздатного випускника в умовах технічного університету.

Ключові слова: конкурентоздатність, педагогічні умови, навчально-виховний процес.

The article contains the author's definition of the category of the competitiveness of the future engineers, as well as the pedagogical conditions of forming a competitive graduates in the conditions of the technical University.

Key word: competitiveness, pedagogical conditions, educational process.

Сучасна система освіти розвивається в контексті ринкових відносин, в наслідок чого необхідним стає врахування економічних категорій до її функціонування. До таких категорій відносяться попит та пропозиція, конкурентні переваги та конкурентоздатність, які по суті стають критерієм оцінки її якості.

В Національній доктрині розвитку освіти зазначено, що держава повинна забезпечувати підготовку кваліфікованих кадрів, здатних до творчої праці, професійного розвитку, освоєння і впровадження наукоємних та інформаційних технологій, конкурентноздатних на ринку праці.

Отже щоб конкурентоздатність

молодих фахівців розглядати як мету і очікуваний результат вищої професійної освіти, необхідно мати чітке, несуперечливе уявлення про сутність даного поняття, його структуру та критерії оцінки.

Відзначимо, що концепція “конкурентоздатності” – порівняно недавно посіла провідне місце в українській освіті серед гуманітарних психолого-педагогічних дисциплін, проте сьогодні вона займає цілком певне місце в науковій педагогічній і психологічній термінології, разом з теорією «професіоналізму» і «компетентності». Не вважаючи на це ще досі не має однозначного уявлення про структуру та зміст конкурентоздатності фахівців – як у цілому, так і щодо представників різних професій. В останні роки здійснено безліч тематичних досліджень цього феномену (в економічному, соціологічному, психолого-педагогічному аспектах) в яких, переважно, висвітлюються окремі питання, прямо або побічно пов’язані з конкурентоздатністю особистості (кар’єра, професійний успіх, конкурентоздатність фахівців окремих галузей та ін.). Відсутнє також цілісне уявлення про внутрішні детермінанти конкурентоздатності та її зв’язки з іншими характеристиками майбутнього фахівця, попит на які формує новий етап розвитку інформаційного суспільства. Отже виходячи з того, що феномен конкурентоздатності є новою якісною характеристикою фахівця, а формування конкурентоздатного випускника – новим завданням для української вищої освіти, то актуальність статті полягає в уточненні розуміння категорії “конкурентоздатність фахівця” в узагальненому вигляді та конкретизації ознак конкурентоздатності майбутнього інженера, а також у висвітленні педагогічних умов її формування в умовах технічного університету.

Спираючись на розуміння конкурентоздатності в економічному аспекті та екстраполюючи його на систему підготовки майбутнього фахівця ми

вважаємо що, конкурентоздатність випускника повинна визначатися трьома параметрами:

- технічний параметр (обсяг засвоєної програми професійної підготовки в годинах, що визначає індивідуальний рівень володіння професійними компетенціями у відповідності до стандарту освіти);
- економічний параметр (фінансові витрати на підготовку фахівця);
- соціально-організаційний параметр (облік соціальної структури споживачів регіону, особистісних якостей випускників і роботодавців, умов організації виробництва).

Аналіз психологічних досліджень поняття «конкурентоздатність» дозволяє зробити висновок, що воно розглядається вченими, як здатність фахівця витримувати конкуренцію в боротьбі за досягнення кращих результатів, а також як відповідність якості робочої сили попиту на ринку праці. Таке широке розуміння даного визначення дозволяє зробити висновок про те, що психологічний аспект поняття базується на особистісному розвитку спеціаліста.

В педагогічних дослідженнях сутність конкурентоздатності має декілька тлумачень, як стратегічна якість особистості, що дозволяє йому бути затребуваним в умовах конкуренції (сукупність індивідуальних та особистісних якостей, включаючи здібності, риси характеру і потреби); діяльності, що забезпечує успішність соціально-професійного функціонування, а також спілкуванні і самореалізації;

Багато дослідників відзначають, що конкурентоздатність випускників трактується як здатність професійної вищої освіти забезпечувати високу якість підготовки кваліфікованих працівників і спеціалістів, що відповідають вимогам і потребам ринку праці, в порівнянні з іншими аналогічними установами [5,6,7].

Відмінність трактувань даного поняття пояснюється різними підходами до його розгляду, і дозволяє досліджу-

вати поняття в контексті навчальної діяльності і спілкуванні з іншими людьми [2].

Отже на підставі проведеного теоретичного дослідження ми дійшли висновку, що конкурентоздатність працівників - це відносна, узагальнена характеристика працівника, що визначає особистісний потенціал у економічній, соціальній, професійній, та культурній діяльностях, який дозволяє досягти певних переваг на ринку праці з метою задоволення різнобічних потреб.

Відзначимо, що розв'язання завдання формування конкурентоздатності майбутнього фахівця вимагає не лише конкретизації її сутності, а також і її структури. Виходячи з того, що на рівень конкурентоздатності суттєво впливає ринкове середовище, то при розробці її складових доцільно спиратися на таке трактування структури, яке враховує не лише взаємний зв'язок між внутрішніми змінними системи, а також дію на систему з боку зовнішнього середовища. Так, наприклад, Ю. Гаврілець будує визначення структури за допомогою симетричного графа, який задається на повній сукупності зв'язків між станами системи та середовища.

Підтвердженням справедливості нашого висновку є принцип детермінізму (О. Асмолов, Л. Божович, С. Рубінштейн), який трактується, як дія зовнішніх причин через внутрішні умови і як дія внутрішнього через зовнішнє. Тобто ініціація "запуску" конкурентоздатності може бути результатом дії, як зовнішніх (об'єктивних) обставин, так й результатом дії суб'єктивних (внутрішніх) детермінант.

Отже в рамках дослідження проблеми формування конкурентоздатності майбутнього інженера будемо спиратися на таке розуміння її структури. Структура конкурентоздатності майбутнього інженера це така її організаційна характеристика, яка є сукупністю факторів, які її формують

та забезпечують ефективне функціонування фахівця в соціально-професійному просторі.

З метою визначення детермінантів, механізмів, закономірностей і принципів розвитку конкурентоспроможності майбутнього інженера нами було проведено емпіричне дослідження: а) анкетування і інтерв'ювання роботодавців; б) тестування, контент-аналіз і експертне оцінювання, направлене на діагностику рівня розвитку у фахівців з різних якостей, що впливають на їх конкурентоздатність. На підставі проведеного дослідження нами було виявлено, що конкурентними перевагами майбутнього інженера можна вважати, перш за все їх кваліфікаційну компетентність. Наступними у рейтингу конкурентних переваг роботодавці називають особистісні якості, а третіми – ділові. Отже пропонуємо модель конкурентоздатного майбутнього інженера, що містить такі компоненти.

Особистісний компонент визначає здатність фахівця до вибраної професії і включає такі особистісні якості, що забезпечують:

- успішність професійної діяльності фахівця (в першу чергу, ті, які зазначені в системі "людина-людина" та "людина-техніка");
- успішність майбутнього інженера в конкретному виді професійної діяльності (проектній, конструкторській, науковій, педагогічній тощо).

Професійний компонент характеризує підготовленість фахівця до професійної діяльності і містить дві складові:

- професійні компетенції, що забезпечують фахівцю успішність професійної діяльності у технічній галузі взагалі;
- професійні компетенції, що забезпечують фахівцю успішність в конкретному виді професійної діяльності.

Поліпрофесійний компонент визначає можливості фахівця бути успішнішим в будь-якій професійній

діяльності. Він складається з таких складових:

- особистісні якості і властивості, що підвищують продуктивність будь-якої професійної діяльності (активність, працездатність, дисциплінованість, відповідальність, оптимізм, здоровий спосіб життя тощо);
- професійні компетенції, що підвищують продуктивність будь-якої професійної діяльності (високий загальнокультурний рівень, знання іноземної мови, володіння інформаційними технологіями, знання правових основ і також основ маркетингу і менеджменту тощо.).

Престижно-технологічний компонент характеризує готовність фахівця успішно здійснювати професійну діяльність в умовах ринку. А саме, здатність конструювати і реалізовувати технологію свого домінування в професійному співтоваристві (презентація себе як професіонала, якості своєї професійної діяльності і її продукту). Використовування таких технологій сприяє максимальній реалізації складових особистісного, професійного і поліпрофесійного компонентів конкурентоздатності фахівця, тобто (добре, вдало) представити роботодавцю (замовнику), те, чим реально володіє фахівець. Це демонструє переваги фахівця як на ринку праці, так і на ринку професійних послуг, веде до визнання суспільством його заслуг і заняттю престижного положення в професії. Складові цього компоненту це когнітивність, конативність, а також характерологічні якості (вік, стать, рівень кваліфікації тощо) і особистісна мотивація.

На підставі запропонованої компонентної моделі конкурентноздатного фахівця автором статті було сформульовано ряд науково-практичних рекомендацій до організації освітньо-виховного процесу, який сприяє розвитку конкурентноздатності майбутнього фахівця у в технічному університеті.

1. Освітньо-виховний процес у тех-

нічному університеті на відміну від гуманітарних ВНЗ містить в основному фундаментальні та технічно орієнтовані дисципліни, тому особливу увагу необхідна приділяти змісту психолого-педагогічного супроводу навчання студентів як організаційно-методичній основі набуття соціального досвіду.

2. В процесі професійної підготовки сприяти розвитку у студентів прагнення до сумісництва навчання і з роботою за фахом, по можливості, допомагати з працевлаштуванням.

3. В процесі проходження студентами всіх видів практики пропонувати їм виконання реальних завдань, направлених на освоєння ними відповідних професійних функцій, що буде сприятиме накопиченню студентами необхідного професійного досвіду.

4. З метою ефективного розвитку соціальних предметно-змістовних компонентів конкурентоздатності надавати особливу увагу організації позанавчальній діяльності студентів суспільно-політичного, волонтерського, творчого характеру, а також відповідному змісту діяльності кураторів академічних груп (кураторська година, зустрічі з цікавими людьми, екскурсії тощо). Мотивувати участь студентів у діяльності органів студентського самоврядування, студентського наукового суспільства, суспільних молодіжних організацій з метою розвитку громадянської активності і освоєння певних соціальних ролей (учасника полікультурної взаємодії, інформаційного обміну та ін.)

5. При організації освоєння студентами змісту фундаментальних дисциплін, дисциплін соціально-гуманітарного циклу та загальнопрофесійних і спеціально професійних - особливу увагу надавати їх практичній орієнтованості і контекстності інформації, як важливій умові підвищення мотивації студентів. За цими ж принципами здійснювати міждисциплінарну інтеграцію інформації, що дозволить гармонійно розвивати структурні

компоненти конкурентоздатності через формування повноцінної предметно-змістовної теоретичної бази у студентів.

6. Систематично і безперервно здійснювати моніторинг індивідуальних результатів студентів, вносити необхідні корективи в зміст конкурентно-розвиваючого освітнього процесу.

Надаючи особливої уваги проблемі конкурентоздатності випускників в Харківському національному університеті будівництва та архітектури проводиться не лише теоретичне дослідження, а також практичне відпрацювання запропонованих педагогічних умов формування конкурентних переваг у студентів університету.

Відзначимо, що не зважаючи на те, що в практику організації навчально-виховного процесу вказані педагогічні умови введені досить недавно, проте проведене пілотажне дослідження результатів вказує на те, що у студентів експериментальних груп, виявлена позитивна динаміка академічної успішності, вони займають більш активну життєву позицію щодо участі в різних навчальних, а також позанавчальних заходах. Студенти експериментальних груп швидше та ефективніше адаптуються до умов виробничої та інших видів практик тощо. Все це свідчить про набуття ними конкурентних переваг порівняно зі студентами контрольних груп.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті. – К., 2004р.
2. Гаврилец Ю.Н. Модель равновесия функционирования экономики с переменной структурой населения, ЭММ, 1994, том 30, № 2
3. Гарафутдинова Н.Я. Конкурентоспособность будущего специалиста высшей квалификации как показатель качества его подготовки / Н.Я. Гарафутдинова. Вестник Омского университета. – 1998, вып. 1. – С.76-78.
4. Хазова С.А. Развитие конкурентоспособной личности в системе образования: автореф. на стиск. научн. степени доктора пед. наук: 13.00.01 – “Общая педагогика, история педагогики и образования”, 13.00.08 – “Теория и методика профессионального образования” / С.А. Хазова – Майкоп, 2011, 59 с.
5. Хапілова В.П. Соціально-психологічні умови формування конкурентоздатності майбутніх менеджерів: автореф. на здобут. наук ступеня канд. психол. наук: 19.00.05 – “Соціальна психологія; психологія соціальної роботи” / В.П. Хапілова – Київ, 2006, 21с.
6. Шاپовалов В.И. Формирование конкурентоспособной личности в условиях школьного дополнительного образования: Моногр. / Под науч. ред. Ю.С. Тюнникова. – Сочи: СГУТиКД, 2008. – 190 с.
7. Фатхутдинов Р. А. Конкурентоспособность – категория комплексная, учебник / Р. А. Фатхутдинов. – М. : Экономика, 2009. – 504 с.